

Магістр 1 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У ВИВЧЕННІ РЕФЛЕКСІЇ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Анотація. Розглянуто основні аспекти, особливості та проблеми у вивченні рефлексії, показано необхідність дослідження її соціально-психологічних аспектів.

Аннотация. Рассмотрены основные аспекты, особенности и проблемы в изучении рефлексии, показана необходимость исследования её социально-психологических аспектов.

Annotation. The main aspects, features and problems in the study of reflection was considered, research shows the need for social and psychological aspects.

Ключові слова: рефлексія, управління персоналом, психологічний підхід, усвідомлення, пізнання.

Вивчення рефлексії є актуальним питанням у наш час, оскільки в сучасній системі управління персоналом переважає використання соціально-психологічних методів. Метою цієї статті є обґрунтування необхідності виділення в межах комплексного підходу до дослідження рефлексії соціально-психологічного аспекту.

Слово "рефлексія" походить від пізньолатинського "reflexio", що в перекладі означає "звернення назад". Історія терміна "рефлексія" починається з 19-го століття у Західній Європі, коли ідеї класичної німецької філософії розповсюдились в суспільстві досить широко. Але навіть тоді це поняття довгий час залишалося малозрозумілим, адже в ті часи термін вживався здебільшого у філософських дослідженнях. Це створювало ситуацію "чистого поля" для його інтерпретації, і саме така свобода була тією передумовою, яка дозволила терміну надалі набути свого сучасного змісту. У сучасному науковому співтоваристві під рефлексією розуміють міждисциплінарне поняття, звернення уваги суб'єкта на самого себе і, зокрема, на продукти власної активності, а також будь-яке їх переосмислення [1].

Рефлексія є міждисциплінарним поняттям, тому вона досліджується багатьма науками, такими, як філософія, психологія, фізіологія, антропологія. Її вивчали Р. Декарт, Дж. Локк, П. Тейяр де Шарден, Е. Гуссерль, Е. Кассирер, А. Буземан, С. Степанов, І. Семенов, А. Карпов, В. Петренко та ін. Найбільші можливості застосування рефлексії у сфері управління персоналом відкривало її дослідження на перетині двох наук – соціології та психології.

У сучасних психологічних дослідженнях існують такі напрями вивчення рефлексії [2]:

- 1) соціально-перцептивна рефлексія;
- 2) комунікативна рефлексія;
- 3) соціально-психологічна рефлексія.

Дослідження проблеми рефлексії в зазначених (а також інших) напрямках чітко визначило дві основні особливості її сьогоденного стану. З одного боку, накопичено величезний фактичний матеріал, отримані експериментальні результати, що розкривають важливі закономірності та механізми рефлексивних феноменів; сформульовано ряд пояснювальних концепцій у цій області. З іншого – у міру розвитку цих уявлень усе більш виразно проявляються і певні негативні особливості й труднощі, без подолання яких неможливий подальший конструктивний розвиток проблеми. Найбільш значимі, на думку автора, з них такі.

По-перше, це домінування так званого абстрактно-філософського підходу до дослідження проблеми рефлексії над конструктивно-науковим. Категорія рефлексії має дуже довгу філософську передісторію і досить коротку психологічну історію (перший систематичний виклад цієї проблеми як психологічної було дано А. Марком у "Психології рефлексії" в 1948 році) [3]. У зв'язку з цим і сам предмет дослідження – рефлексія – більшою мірою розкритий лише в загальному плані і в гносеологічному аспекті, а не як онтологічно представлена і володіюча системою власних закономірностей психологічна реальність.

По-друге, істотні труднощі теоретичного характеру обумовлені також надзвичайною широтою і варіативністю підходів до вивчення проблеми рефлексії. До теперішнього часу відсутня цілісна узагальнююча психологічна концепція рефлексії.

По-третє, ще більш принциповим є те, що рефлексія має досить виражену невизначеність свого статусу в системі психологічних понять. Він переважно розглядається з позиції різних базових психологічних категорій (діяльності, дії, процесу, стану тощо). Однак при цьому рефлексія недостатньо чітко осмислена щодо своєї якісної суб'єктності і специфіки. Така ситуація – явний індикатор невизначеності уявлень про сам предмет, свідоцтво його недостатньої диференційованості.

Рефлексія в соціальній психології виступає у формі усвідомлення діючим суб'єктом – особою або спільністю – того, як вони в дійсності сприймаються і оцінюються іншими індивідами або спільнотами. Рефлексія – це не просто знання чи розуміння суб'єктом самого себе, а й з'ясування того, як інші знають і розуміють "рефлектуючого", його особистісні особливості, емоційні реакції і когнітивні (пов'язані з пізнанням) уявлення. Коли змістом цих уявлень виступає предмет спільної діяльності, розвивається особлива форма рефлексії – предметно-рефлексивні відносини. У складному процесі рефлексії є, як мінімум, шість позицій, що характеризують взаємне відображення суб'єктів: сам

суб'єкт, який він є в дійсності; суб'єкт, яким він бачить самого себе; суб'єкт, яким він бачиться іншому, і ті ж самі три позиції, але з боку іншого суб'єкта [4].

Знання про предметно-рефлексивні відносини дозволили підвищити дієвість соціально-психологічних методів управління. Звертаючи увагу на представлені у статті проблеми, слід встановити комплекс заходів із систематизації знань про рефлексію. Треба виділити основні напрями досліджень цього питання та гармонійно їх розвивати. Особливого значення в умовах сучасного менеджменту набуває вивчення соціально-психологічних аспектів рефлексії. Така постановка питання обумовлена можливостями в подальшому впровадити теоретичні доробки в практику управління персоналом і підвищити ефективність останнього.

Наук. керівн. Сасіна Л. О.

Література: 1. Карпов А. В. Рефлексивність як психічна властивість і методика її діагностики / Карпов А. В. // Психологічний журнал. – 2003. – № 5. 2. Карпов А. В. Психология рефлексии / Карпов А. В. Скитяева И. М. – М. : ИП РАН, 2002. 3. <http://psychology.net.ru>. 4. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию / Гиппенрейтер Ю. Б. – 2-е изд. – М. : Питер, 2002. – 181 с. 5. Міріманова М. А. Рефлексія як механізм розвитку самоорганізованих систем / Міріманова М. А. // Розвиток особистості. – 2001. – № 1.